

Közösség és identitás a Kárpát-medencében



Balassi Intézet
Márton Aron
Szakkollegium

KÖZÖSSÉG ÉS IDENTITÁS A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN

Szerkesztette:

FEDINEC CSILLA és SZOTÁK SZILVIA



Balassi Intézet
Márton Áron
Szakkollégium

Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium
Budapest, 2014

MOLNÁR ANITA

Az ukrán oktatás- és nyelvpolitika jellemzői az óvodai nevelésben. A kárpátaljai példa

2009 óta Ukrajnában az 5. életévüket betöltött gyermekek számára kötelező egy évet óvodába járni az iskolára való felkészítés céljából. Kutatásom tárgya az ukrainai oktatáspolitikai és az óvodai nevelés vizsgálata Kárpátalján, különös tekintettel az anyanyelv (jelen esetben a magyar nyelv) megtartására, a magyar nyelv helyzetére, jövőjére nézve. Vizsgálódásom a szociolingvisztika és a pedagógia határterületén fókuszál az anyanyelvi fejlődés tényezőire. Ahogyan Szépe György is fogalmaz: „A gyermek számára az optimális az, ha a világot a családjának a nyelvén ismeri meg, az iskolát azon a nyelven kezdi el és folytatja mindaddig, amíg a gazdasági/politikai viszonyok lehetővé teszik: lehetőség szerint az iskolázás befejezéséig.”¹

Nyelvpolitika óvodai szinten

Az óvodai nevelés nyelve, az óvodai oktatás- és nyelvpolitika szociolingvisztikai szempontból szerves része a nyelvpolitikának, éppen ezért képez fontos és vizsgálandó területet a kárpátaljai nyelvészetben belül (is). Az állami nyelvpolitikának kiemelt szerep jut az adott ország többségi és kisebbségi nyelvi beszélőközösségei szempontjából. A nyelvpolitika ugyanis – ahogyan Kiss Jenő fogalmaz² – nagyon közel áll a nyelvi tervezéshez, olyannyira, hogy gyakran szinonim fogalmakként is tekintenek rájuk. Két részét különítik el: elméleti (koncepciók és tervek) és gyakorlati (konkrét intézkedések megtétele). A nyelvpolitika tehát nem más, mint a nyelvi vonatkozású tervek, koncepciók és azok alkalmazása.

A nyelvpolitika összefüggésben az oktatáspolitikával hatással van a nyelvoktatásra, a nyelvelsajátításra, különös tekintettel Ukrajnában, azon belül is Kárpátalján, ahol a helyi (magyar) oktatástervezésben is döntő befolyással bír. A nyelvelsajátításnál az anyanyelv elsajátításának fontosságát is szükséges kiemelni. A kárpátaljai magyar beszélőközösség jövőjének, megmaradásának egyik fon-

¹ Szépe György: *Bevezető gondolatok...*, 2006, i. m. 13. o.

² Kiss Jenő: *Társadalom és nyelvhasználat*, 2002, i. m. 247. o.

tos összetevője az anyanyelv, illetve a magyar identitás megőrzése, továbbadása. Az identitás meghatározásában pedig jelentős szerepe van az oktatásnak, és azt megelőzően az óvodai nevelésnek is. Cserniczkó István megfogalmazása szerint: „Kutatásaink egyértelműen igazolják például, hogy a nem magyar tannyelvű iskolát végzett magyar gyökerű kárpátaljai magyarok jelentős része (közel fele) már nem (vagy nem csak) magyar identitásúnak vallja magát.”³ A magyar identitás megtartásához a magyar nyelv fenntartása nélkül kevés siker mutatkozik.⁴ A magyar nyelv megtartásának egyértelműen az anyanyelven folyó oktatás kedvez a leginkább (legalábbis a közoktatás szintjén mindenképp). A közoktatásnak pedig része az óvodai nevelés is.

A korábbi – nagyrészt jelen szakkollégiumi keretek között folytatott – kutatásaim⁵ alapján elmondható, hogy a szakmai fejlesztések már óvodai szinten hozzájárulnak az iskolázottság növeléséhez, ezért állandó célkitűzéssé kell, hogy váljon a kárpátaljai közösség számára is. Ezeket a fejlesztéseket a helyi döntéshozók külső értékelés alapján célszerűbben tudják eszközölni.

Jelen kutatásnál a következő hipotézisekből indultam ki: az ukrán oktatási minisztérium nem tesz különbséget az eltérő nemzetiségű és/vagy anyanyelvű gyerekek között az óvodai nevelés terén, ami az oktatás ezen szintjén (is) a kimenetnél jelent nehézséget; az óvodák (jelen esetben a magyar nevelési nyelvű óvodák/óvodai csoportok) számára nehézséget okoz az ukrán nyelvpolitikai, tannyelvpolitikai koncepciók követése. A tanulmányban, a szakirodalom feldolgozása mellett, elemzem Ukrajna oktatáspolitikai rendeleteit (különös tekintettel az óvodákra).

Ukrajnai oktatási háttér

Ukrajnában a közoktatás, a felsőoktatás és részben a szakképzés (ez utóbbi az ágazati minisztériumokhoz is tartozik) Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériumának irányítása alatt működik. A minisztérium szakmai felügyeletéhez tartoznak a területi tanácsok oktatási főosztályai, melyek felügyelik a járási tanácsok főosztályait. A járási oktatási főosztálynak három nagy egysége van: a könyvelőség, a tanfelügyelők szakcsoportja és a módszertani szakcsoport. A tanfelügyelők feladata az iskolákban folyó oktató-nevelő munka minőségének

³ Cserniczkó István: *Államok, nyelvek, államnyelvek*, 2013, i. m. 477. o.

⁴ Uo. 478. o.

⁵ Molnár Anita: „Óvodában szívesen vagyunk”, 2013, i. m. 231–257. o.; Molnár Anita: „Kizöndültek a fűk!” 2013, i. m. 359–378. o.

ellenőrzése. A módszertani szakcsoport szaktanácsadással segíti a pedagógusok munkáját. A gyakorlatban a két szakcsoport tevékenysége nem különül el, és abban merül ki, hogy közösen ellenőrzik az iskolákat, hol szaktanácsadás, hol ellenőrzés címen. Az iskolákat ötévente tüzetes ellenőrzésnek teszik ki, ezt hívják „frontális ellenőrzésnek”. Két ciklus között tematikus ellenőrzéseket tartanak. Ennek lényege, hogy egy-egy tantárgy oktatásának a színvonalát, esetleg az iskolai dokumentáció állapotát vizsgálják. A tematikus ellenőrzéseknél sokszor még napjainkban is ideológiai kérdéseket helyeznek előtérbe, mint például az ukrán állami jelképek és az alkotmány iránti tisztelet kialakítását a tanórákon. A járási oktatási főosztályok feladata az intézmények minősítése, működési engedélyük kiadása, felülvizsgálata, akkreditálásuk.⁶

Az ukrán nyelv fejlesztésének 2004–2010. évekre kidolgozott és Ukrajna Kormánya által jóváhagyott állami programja⁷ a következőképpen fogalmaz:⁸ „Az államalkotási folyamatban az ukrán nyelvnek vezető szerepe van.” Ukrajna Alkotmánybíróságának 2008. április 22-én elfogadott állásfoglalása szerint: „Az ukrán nyelv államnyelvi státusa az állam alkotmányos rendjének az állam területével, fővárosával, állami szimbólumaival azonos szintű összetevője.” Az ukrán oktatáspolitikai ezen koncepciója az oktatási minisztérium 2008. évi 461. számú rendeletével érte el az oktatási intézményeket. A rendelet hatályba helyezte a nemzetiségi iskolák számára az ukrán nyelv oktatásának javítása céljából kidolgozott ágazati programot, mely a 2008–2011. közötti évekre érvényes. A program végrehajtási útmutatójában a nemzetiségi nyelven oktató iskolák számára a következő szerepelt: 2008. szeptember 1-jétől az említett iskolák 5. osztályaiban Ukrajna történetét kell két nyelven (anyanyelven, illetve a fakultatív órák terhére ukrán nyelven) oktatni. Ugyanezen korosztálynak a 6. osztályban az említett tárgyat már csak ukrán nyelven, a földrajzot két nyelven. 7. osztályban a matematikát két nyelven, majd a következő évben azt is csak ukránul. Emellett 2008-ban kötelezővé tették az ukrán nyelv és irodalom tantárgyat, mint érettségi és felvételi vizsgát. Így a felsőoktatásba bekerülni kívánó tanulók mindegyikének (nemzetiségtől, anyanyelvtől és választott szaktól függetlenül) kötelezően felvételi vizsgát kell tennie ukrán nyelvből és irodalomból. Ebben az évben teljesen azonos tesztvizsga követelmények⁹ mellett az érettségizők 8,38%-a bukott meg országos szinten az ukrán emelt szintű érettségiben, miközben

⁶ Lükő István (szerk.): *A Kárpát-medencei országok...*, 2010, i. m. 26–27. o.

⁷ Az ukrán nyelv fejlesztésének és funkcionálásának állami programja a 2004–2010. évekre.

⁸ Idézi Csernicskó István: *Nyelv, oktatás és azonosságtudat...*, 2009, i. m. 26–33. o.

⁹ Azonos követelményeket támasztottak tehát az ukrán tannyelvű és a magyar (illetve egyéb nemzetiségi) tannyelvű iskolákból érkezők felé.

a magyar tannyelvű iskolák végzősei között ez az arány 29,58% volt.¹⁰ Az ún. tranzitív, vagyis átírányítási modell,¹¹ valamint a központi érettségi nyomán a kárpátaljai magyar szülők nagyobb arányban kezdték el gyermekeik számára az ukrán tannyelvű középiskolákat, általános iskolákat választani, s az oktatási folyamat gördülékenyebbé tétele érdekében már az óvodák, óvodai csoportok preferálását is.¹²

Az ukrainai óvodai nevelésről¹³

A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség adatai szerint Kárpátalján jelenleg a magyar nevelési nyelvű óvodák száma 86, az ukrán államiság első éveit kezdve növekvő tendenciát mutat.¹⁴

Ukrajna hatályos nemzeti oktatásfejlesztési stratégiájában¹⁵ az óvodai nevelésről is szó esik. A stratégia idevonatkozó részeit a következő pontokban foglalhatjuk össze:

- a korábban bezárt óvodák újbóli megnyitása és tevékenységük kiszélesítése a lakosság teljes elégedettségének elérése érdekében;
- az óvodáskorú gyermekek teljes, 100%-os integrálása az óvodai rendszerbe az óvodai oktatási munka sokszínűsítésével;
- az óvodák működéséhez elengedhetetlen szervezeti-pedagógiai, egészségügyi-higiéniai, oktatási-módszertani, valamint anyagi-technológiai körülmények megteremtése;
- a meglévő óvodai és kisiskolai oktató-nevelő folyamatok fejlesztése, továbbá új óvodák alapítása tulajdonjogra való tekintet nélkül, valamint olyan óvodai csoportok létrehozása, amelyekben a gyerekek csak egy bizonyos időtartamot töltenek egy-egy nap során stb.;
- a meglévő óvodai nevelésről szóló módszertani segédletek és előírások folyamatos megújítása, felülvizsgálata tartalmi, formai, módszertani és oktató-nevelő szempontból.

¹⁰ L. a *Kárpátalja* c. hetilapban. 386. szám. 2008. június 6. 5. o. <http://www.karpataljalap.net/2008/06/06/hanyan-mehetnek-felvetelizni> (2014-06-20)

¹¹ A tranzitív oktatási modell célja hosszú távon a többségi egynyelvűség kialakítása az oktatás révén. Vö. Tove Skutnabb-Kangas: *Nyelv, oktatás és a kisebbségek*, 1997, i. m. 27. o.

¹² Vö. pl. Séra Magdolna: *Oktatás és tannyelvválasztás Kárpátalján*, 2013, i. m. 83–88. o.

¹³ Bővebben l. Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériumának honlapján. http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/690/normativno_pravova-baza/ (2014-06-10)

¹⁴ Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség adatai. <http://www.kmpsz.uz.ua/oldal/ovodak.html> (2014-06-10)

¹⁵ Ukrajna elnökének №344/2013 számú 2013. június 25-i rendeletéből.

Az óvodai nevelés fontosságát tehát az ukrán állam is elismeri és hangsúlyozza, mint az oktatási rendszerbe való betagozódás első lépcsőfokát. Ennek megfelelően megteremti az óvodába való járás elengedhetetlen anyagi és tárgyi feltételeit, ami a következőkben nyilvánul meg:¹⁶

- a gyermek családjának mindennemű támogatása, amely elősegíti a gyermek fejlődését, nevelését, tanítását;
- az állami óvodák költségeinek keretek között tartása, hogy minél szélesebb réteg, lehetőleg mindenki számára elérhető és megengedhető legyen;
- a gyermek fizikai és szellemi egészségének megőrzése, fenntartása;
- az egyes óvodák folyamatos működésének, fejlődésének biztosítása függetlenül a tulajdon kérdéskörére (állami vagy magánóvoda), típusra vagy működési rendszerre nézve.

Ukrajnában a következő óvodai típusokat különböztethetjük meg:¹⁷

- Bölcsőde – iskola előtti oktatási intézmény 2 hónapos kortól 3 éves korig. A gyerekek felügyelet alatt vannak, illetve fejlesztik és nevelik őket a mindenkori óvodai alapprogram követelményei szerint.
- Bölcsőde-óvoda – iskola előtti oktatási intézmény 2 hónapos kortól 6 (7) éves korig. A gyerekek felügyelet alatt tartózkodnak, fejlesztésük, nevelésük, oktatásuk folyik a mindenkori óvodai alapprogram követelményei szerint.
- Óvoda – 3 éves kortól 6 (7) éves korig. A gyerekek fejlesztése, nevelése és tanítása történik.
- Bölcsőde-óvoda – 2 hónapos kortól 7 (8) éves korig. Fizikai vagy mentálisan hátránnyal küzdő gyermekek számára, ahol elsősorban kezelés, rehabilitáció zajlik, valamint nevelés.
- Gyermek háza – egészségmegőrző iskola előtti oktatási intézmény árva, illetve gondozatlan¹⁸ gyermekek számára, ahol a gyerekek fizikai és/vagy értelmi fejlesztése történik születésüktől (ha egészséges) 3 éves vagy (ha beteg) 4 éves korukig.
- Gyerekház, családi típusú gyermekotthon – bentlakásos iskola előtti oktatási intézménytípus, amelyben fejlesztik, nevelik, tanítják az árva, vagy gondozatlan gyerekeket, valamint segítik a társadalomba való beilleszkedésüket az iskola előtti, valamint az iskolás korban állami finanszírozással.

¹⁶ Загальні відомості – Міністерство освіти і науки України. http://mon.gov.ua/img/zstored/files/zagalni_vidomosti.doc (2014-03-26)

¹⁷ Ukrajna törvénye az iskola előtti oktatásról. №2628-III, 2009. január 1-jei módosításokkal. II. fejezet. Óvodai oktatási intézmények szerkezeti felépítése. 12. bekezdés.

¹⁸ A szülő (esetleg a szülőpáros egyike egyedül) nem képes ellátni a gyermek gondozását.

- Családi típusú bölcsőde-óvoda – oktatási intézmény 2 hónapos kortól 6 (7) éves korú gyermekek számára, ahol a családi kapcsolatokat felhasználva fejlesztik, nevelik, oktatják a gyerekeket a mindenkori óvodai alapprogram követelményeivel összhangban.
- Kombinált bölcsőde-óvoda – ebben az intézménytípusban speciális csoportok is kialakíthatók az általánosan fejlesztő egészséges gyerekek csoportja mellett, így hátrányos helyzetű gyermekek számára is hozzáférhető.
- Gyerekfejlesztő centrikus óvodai oktatási intézmény, ahol a gyerekek testi, szellemi és pszichológiai fejlesztése folyik, amely után egyéb oktatási intézményeket látogathatnak vagy otthonukban nevelhetők/fejleszthetők tovább.

Ukrajnában az iskola előtti oktatási intézmények tulajdonjogukat tekintve lehetnek állami, közösségi és magántulajdonúak.¹⁹ Típustól és tulajdonjogi formától függetlenül az óvodai oktatási intézmények működési szabályzata összhangban van Ukrajna Alkotmányával, Ukrajna oktatási törvényével. Az iskola előtti oktatási intézmények státusát Ukrajna Miniszteri Kabinetje, azaz a kormány erősíti meg.

Az óvoda jogi személy, mely alapszabály szerint folytatja tevékenységét. Az alapszabályt az alapító fogalmazza meg összhangban az illetékes helyi hatóságokkal és oktatási vezetőkkel. Az óvoda rendelkezik pecséttel és bélyegzővel, az államkincstárban regisztrálva van, számlaképes, bankszámlával rendelkezik. Egy-egy óvoda munkarendjét annak alapítója határozza meg, összhangban oktatási szférában hatályos jogszabályokkal és rendelkezésekkel.

Az óvoda oktató-nevelő munkáját alapjaiban az államilag előirányozott program határozza meg, azonban egy-egy intézmény, saját profilt kialakítva, vagy akár igazodva a gyermekek felfedezett készségeihez, külön hangsúlyt fektethet egy-egy terület fejlesztésére. Valamennyi óvodának rendelkeznie kell egy egész éves tervvel, melyet a tanév kezdetén állít össze a vezető és elfogadásra terjeszti elő az illetékes hatóságok felé. Egy óvoda éve ún. tanévre (szeptember 1. – május 31.) és pihenő időszakra (június 1. – augusztus 31.) oszlik.

Az oktató-nevelő munka résztvevői az óvodában maguk a gyermekek, továbbá nevelőik, a dadák, az egészségügyi szakemberek, valamint a szülők. Egy óvodában oktató munkát végző pozícióba²⁰ olyan személy kerülhet, aki rendelkezik kapcsolódó felsőfokú végzettséggel,²¹ valamint egészségi állapota lehetővé teszi,

¹⁹ Ukrajna törvénye az iskola előtti oktatásról. №2628-III, 2009. január 1-jei módosításokkal. II. fejezet. Óvodai oktatási intézmények szerkezeti felépítése. 13. bekezdés.

²⁰ Óvónői státusz.

²¹ MsC, BSc, „szpecialiszt”, „molodszij szpecialiszt”.

hogy gyermekekkel dolgozzon. Minden óvónő ötévente köteles részt venni ellenőrző képzésben, melyen felülvizsgálja engedélyét tevékenységének folytatására.

Az óvoda vezetését annak igazgatója végzi. A vezető ukrán állampolgár, minimum „szpecialiszt” szintű felsőfokú végzettséggel rendelkezik, legalább 3 éves óvodai szférában szerzett tapasztalattal rendelkezik, vannak szervezői ambíciói és képességei, megfelelő egészségi állapotban van.

Ukrajnában jelenleg kötelező az iskola előtti egy év eltöltése óvodai nevelés keretei között. S bár ez a rendelkezés megelőzte azt, hogy az óvodákban lehetővé tegyék a gyerekek befogadását, az ukrán oktatási tárca adatai szerint 2009 és 2011 között 7,9%-kal²² növekedett az óvodai nevelésben résztvevő gyerekek aránya országos szinten. Orosz Ildikó a KMPSZ 2012/2013-as központi tanévnyitó beszédében elmondta: „A múlt tanévben bevezetett kötelező iskola előtti óvodai nevelés, amit a KMPSZ már több mint egy évtizede kért és így nagy várakozással fogadott, egyelőre nem hozta meg a várt eredményt. Kárpátalján nincs megfelelő óvodai kapacitás, és a magyar tannyelvű első osztályba beiskolázott 1530 tanuló közül 1299 vett részt óvodai előkészítőben, tehát az elsősősök 85%-a. Ezzel majdnem elégedettek is lehetnénk. Sajnos a magyar óvodából nem a magyar tagozaton folytatták tanulmányaikat a gyerekek.”²³

Nyelvtörvényben az óvodai nevelésről

*Ukrajna törvényét az állami nyelvpolitika alapjairól*²⁴ Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa 2012. július 3-án szavazta meg. A ma is hatályos jogszabály 2012. augusztus 10-én lépett életbe.²⁵ Az oktatás nyelvvel kapcsolatos cikkek kimondják: bármilyen szintű magán oktatási intézményben az oktatás nyelvét az adott tanintézmény alapítója (alapítói) jelöli ki; az állam biztosítja a pedagógusok felkészítését a regionális vagy kisebbségi oktatási nyelvű tanintézetekbe és módszertanilag is biztosítja az ilyen felkészítést; a tanintézetek létrehozhatnak olyan osztályokat, csoportokat is, amelyekben idegen nyelven folyik az oktatás. A törvény 3. cikke foglalkozik a nyelvi önmeghatározás jogával. 2. pont szerint: mindenki, etnikai

²² L. az Ukrán Oktatási Minisztérium honlapján. <http://www.mon.gov.ua/index.php/ua/diyalnist/osvita/doshkilna-ta-zagalna-serednya/doshkilna-osvita> (2014-06-10)

²³ Forrás: <http://kmpsuz.ua/index.php/hirek/382-orosz-ildiko-beszede-a-kmpsuz-20122013-as-koepzontitanevnyitojan-html> (2013-06-26)

²⁴ Закон України «Про засади державної мовної політики» №5029-VI. 2012. július 3.

²⁵ A nyelvtörvényben foglaltakról magyarul is olvashatunk útmutatót, magyarázatot. I. Beregszászi Anikó – Csernicskó István – Ferenc Viktória: *Nyelvi jogaink és lehetőségeink...*, (2014), i. m.

származásától, nemzeti-kulturális önmeghatározásától, lakhelyétől, vallási meggyőződésétől függetlenül jogosult szabadon használni bármilyen nyelvet a társadalmi és a magánéletben, tanulni és művelni bármilyen nyelvet.

Az óvoda is szerves része az oktatási rendszernek, így erre az iskola előtti oktatási formára is érvényes az, hogy az állampolgárnak joga van megválasztania az oktatás nyelvét. Ha megfelelő számú szülő kérvényezi, hogy gyermekét magyar nyelvű csoportba, osztályba szeretné járatni, a hatóságoknak meg kell szervezniük a magyar nyelvű oktatást. A törvény sajnos nem nevezi meg pontosan, hogy hány kérelem tekinthető megfelelő számúnak, s ez megnehezítheti ennek a jognak az érvényesítését, ám az óvodai és iskolai csoportok, osztályok megnyitására vonatkozó miniszteri rendeletek szerint városokban 8, falvakban 5 kérelem esetén indítható csoport, osztály.²⁶

Óvodai programok

Ukrajna oktatási minisztériuma²⁷ a 2013/1024-es tanévre a következő programokat irányozta elő (1. 1. táblázat).

1. táblázat. A 2013/2014-es tanévre ajánlott programok és módszertani kézikönyvek az óvodai nevelésben²⁸

Programok	Módszertani kézikönyvek, ajánlók
Én a világban [Я у світі]	Szociálpedagógiai pártfogó az óvodai oktatás szerkezetében
Ukránteremtő v. Ukrajnaalkotó [Українотворець]	Gyerekeknek (óvodásoknak) az egészség alapjairól
Színes pálmák. Program a 2–6 éves gyerekek művészeti neveléséről, tanításáról és fejlesztéséről.	Neveljük szociális kompetenciákra gyerekeinket
Gyerek koreográfia. Program a 3–7 éves gyerekek koreográfiai tevékenységének módszertanáról	Ukrán nemzetismeret óvodáskorúaknak

²⁶ Уо. 41–42. о.

²⁷ Újabb névén Ukrajna Oktatási Tudományos Ifjúsági és Sport Minisztériuma.

²⁸ Forrás: Міністерство Освіти і Науки, Молоді та Спорту України – Ukrajna Oktatási Tudományos Ifjúsági és Sport Minisztériuma. Innovatív technológiai és oktatásfejlesztési intézet. <http://iitzo.gov.ua/doshkilna-osvita/> (2014-04-02)

Az „Én a világban” című alapprogramot az Ukrán Oktatási és Tudományos Minisztérium 2009. január 21-i rendelete alapján folyamatosan építik be az óvodai nevelési munkába, függetlenül attól, hogy milyen fenntartású az óvoda, illetve az I-IV. akkreditációjú felsőoktatási intézmények óvodapedagógiai képzésébe a 2009/2010-es tanévtől kezdve. Ez az első új típusú dokumentum, amely tartalmazza az óvodai nevelés megújult jellegét és tartalmazza mindazon követelményeket, amelyet a gyermekeknek az óvodában teljesíteniük kell.²⁹ A programban tehát már nem (csak) foglalkozásokat írnak elő, hanem különböző eszközökkel fejlesztési célokat fogalmazznak meg.

A második ajánlott program „Ukrajnaalkotó”, amelyet az Ukránágismereti Tudományos Kutató Intézet adott ki 2007-ben.³⁰ A tanulmány tárgyának megfelelően a nyelvi fejlesztő részt érdemes ebből a tervből közelebről is megvizsgálni. A 3–6 év közötti gyerekek fejlesztését tárgyalja nyelvi szempontból, s 6 éves korra a következő eredményt várja: „minden gyereknek külön, s így együtt is pozitív hozzáállása kell, hogy legyen az ukrán nyelvhez, tudatosítani kell bennük, hogy az ő nyelvük az egész ukrán nemzet nyelve, egyike az egység jelének”. A programban javasolt fejlesztendő makroszférák tartalmi vonala az ukrán nyelv és az ukrán szóbeliségre épül.

Az ukrán oktatási minisztérium 2014. április 22-i rendeletében³¹ hagyta jóvá az „Ukrainai óvodás” [Українське дошкілля] programot.³² A program célja az óvodai oktató munka komponenseinek bővítése a 2–6 éves gyerekek körében, különös tekintettel a nyugati (ti. Ukrajna nyugati régiója, beleértve Kárpátalját is) régió etnikai, történelmi és szociokulturális sajátosságainak feltárására és megismertetésére.

A program feladatai az óvodai nevelés általános komponenseinek keretében vizsgálhatóak. A program struktúrája a gyermek életkori fejlődését követi, tartalmában az egyes fejezeteket a gyermek életkori periodizációja alapján különíti el. Így módon a következő fejezetekkel találkozhatunk: korai életkor (3. életév); alsós óvodáskor (4. életév); középső óvodáskor (5. életév); felsős óvodáskor (6. életév). Ezen fejezetek világos, tárgyilagos elemzést adnak az adott életkor sajátosságairól és ismertetik a gyermek pszichológiai jellemzését is. Az egyes részek közlik

²⁹ Forrás: Harkivi Területi Kolomacki Járási Állami Adminisztráció Oktatási Osztály. http://rvo-kolomak.ucoz.ua/index/bazova_programa_quot_ja_u_sviti_quot/0-141

³⁰ «Українотворець», 2008, i. m.

³¹ Наказ № 500 Міністерства освіти і науки України від 22.04.2014 р. «Про проведення експертизи та громадського обговорення типових навчальних планів та навчальних програм для дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів» [http://www.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/2250-\(2014-06-09\)](http://www.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/2250-(2014-06-09))

³² «Українське дошкілля», 2013. i. m. 264.

továbbá a gyermek fejlődésének adott korbeli célját, továbbá az óvodai oktató munka tartalmát és formáját egyaránt. Valamennyi fejezet egy a gyermek általános kompetenciáit összegző írással zárul, mely az adott életkornak megfelelő tulajdonságokat veszi számba. A program tudományos alapon készült írás, mely az integráció, a szisztematikusság, a komplexitás és az oktató-nevelő tevékenység humanizálása mentén ad támpontot az óvodai nevelő számára.

Összefoglalás

2010 óta foglalkozom az óvodai nevelési nyelv megválasztásának kutatásával. A szűk mintán és tömb környezetben (ti. Beregszász és környéke) végzett kutatás eredményei igazolták, hogy a témával szükséges és érdemes foglalkozni. A kárpátaljai magyar beszélőközösség hosszú távú fennmaradását hivatott szolgálni az anyanyelvi intézményhálózat megléte és fenntartása, beleértve az óvodai intézményhálózatot is.

Jelen tanulmányban az ukrainai oktatási törvényeket, állami nyelvpolitikai koncepciókat az óvodai nevelés szemszögéből igyekeztem a területi kereteknek megfelelően körüljárni. Ukrajna oktatáspolitikáját összefoglalva elmondható, hogy az ország fennállása óta hozott oktatási törvények nem, az állami nyelvpolitikai koncepciók azonban – melyek az oktatást is befolyásolják – annál inkább változatos képet mutatnak. Ukrajna nemzetépítő jellegét nyomon követhetjük oktatáspolitikáját meghatározó irányelvei mentén is, amelyek szerint az ország az európai oktatási térhez való felzárkózást, a képzési kínálat bővítését, a piaci versenyképességet, az állampolgári egyenlőséget stb. deklarálja, ugyanakkor igyekszik az ukrán mentalitást és kultúrát erősíteni az oktatás minden szintjén, beleértve már a nevelés első intézményes keretét, az óvodát is. Ezzel együtt mindenképpen fontos az oktatási törvény, az oktatáspolitikai rendeletek által biztosított lehetőségek kiaknázása. A deklarált jogokkal minden ukrán állampolgár élhet az állampolgári egyenlőség jegyében, így a kárpátaljai magyar beszélőközösség is. Kiemelt szerep jut ebben a helyi döntéshozóknak, oktatási szakembereknek, de a kárpátaljai magyar szülőknek is, akik a jövő generációja, a gyermekek, illetve a gyermekek (nyelvi) nevelése felől (is) döntenek.

Az elemzés felhasználhatósága, társadalmi haszna több pontban is megfogalmazható: erősíti azokat tudományos munkákat, amelyek az óvodai, s azt követően az iskolai tannyelvválasztás megfontolását emelik ki; hozzájárul a magyar nyelvi tervezési, nyelvpolitikai döntéseknek előkészítése háttérének megalapozásához.

IRODALOM

- Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля»*. Тернопіль, Мандрівець, 2013.
- «Українотворець». Програма виховання дітей дошкільного віку. In: *Українознавство*, 2008, № 1.
- *
- Csernicskó István: Nyelv, oktatás és azonosság tudat összefüggései Ukrajnában. In: Karmacsai Zoltán – Márku Anita (szerk.): *Nyelv, identitás és anyanyelvi nevelés a XXI. században*. Ungvár, PoliPrint, 2009. 26–33. o.
- Csernicskó István: *Államok, nyelvek, államnyelvek. Nyelvpolitika a mai Kárpátalja területén (1867–2010)*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2013.
- Beregszászi Anikó – Csernicskó István – Ferenc Viktória: *Nyelvi jogaink és lehetőségeink. Útmutató és tájékoztató a nyelvtörvény gyakorlati alkalmazásához kárpátaljai magyaroknak*. Budapest, Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt., 2014.
- Kiss Jenő: *Társadalom és nyelvhasználat*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2002.
- Lükő István – Tóth Erika – Sauer Katalin (szerk.): *A Kárpát-medencei országok oktatási, szakképzési és felnőttképzési rendszereinek összehasonlító elemzése a Magyarországi, Romániai, Szlovákiai, Szerbiai és Ukrajnai ország leírások alapján*. („Lendületben a Pannon Forrás – tudástranszfer és felnőttképzés – fejlesztés transz regionális hálózatban” TÁMOP – 2.2.4 – 08/1–2009–0016.) Pécs, Pannon Forrás, 2010.
- Molnár Anita: „Óvodában szívesen vagyunk” Elmélet és gyakorlat Beregszász óvodáinak oktatási nyelvében. In: Szoták Szilvia (szerk.): *Sztereotípiák, választások, túlélési stratégiák kisebbségi léthelyzetben*. (Határhelyzetek V.) Budapest, Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium, 2013. 231–257. o.
- Molnár Anita: „Kizöldültek a fűk!” Szóbeli szövegalkotás beregszászi óvodások körében. In: Fedinec Csilla – Szoták Szilvia (szerk.): *Változó világ – változó közösségek a Kárpát-medencében*. (Határhelyzetek VI.) Budapest, Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium, 2013. 359–378. o.
- Séra Magdolna: Oktatás és tannyelv választás Kárpátalján. In: Kötél Emőke – Szoták Szilvia (szerk.): *Anyanyelv(ek), oktatáspolitikai stratégiák, karrierkövetés*. (Határhelyzetek IV.) Budapest, Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium, 2013.
- Skutnabb-Kangas, Tove: *Nyelv, oktatás és a kisebbségek*. Budapest, Teleki László Alapítvány, 1997.
- Szépe György: Bevezető gondolatok a kelet-közép európai nyelvi jogok vizsgálata elé. In: *Ezredforduló*, 2006/3–4. sz.

Anita MOLNÁR

Characteristics of the Ukrainian education and language policy in the pre-school education. The Transcarpathian example

The existence and maintenance of the network of native institutions – including the pre-school institution network as well – is to serve the long term survival of the Transcarpathian Hungarian-speaking community. In the present study, in accordance with the framework's reach, I tried to depict Ukrainian education laws as well as the state's language political concepts from the perspective of pre-school education. The nation-building nature of Ukraine can also be followed along the guidelines which determine its education policy, according to which the country declares its strive to catch up with the European educational environment and to expand training opportunities, declares maintenance of market competitiveness and civic equality etc., whereas it strives to strengthen The Ukrainian mentality and culture at all levels of education, including the very first institutional framework for education, the kindergarten. In any case it is important to exploit the opportunities provided by education law as well as education policy regulations. Usability and social benefits of the analysis can be formulated in several points: enriches those scientific works, which focus on language selection both pre-school and in-school, thereby contributing to the establishment of the preparatory background works for making decisions on Hungarian language planning and language policy.

Keywords: pre-school education, language political concept, the Ukrainian mentality